

PEYAMİ SAFA'NIN KİTAPLARINA GİRMEMİŞ İKİ HİKÂYESİ: “RANDE-VU!” ve “YEŞİL ANADOLU'DA”

*Hasan ÇELİK**

Geliş Tarihi: 08.06.2021

Kabul Tarihi: 04.07.2021

Atf Bilgisi: Hars Akademi
Uluslararası Hakemli Kültür-
Sanat-Mimarlık Dergisi

Sayı: Özel Sayı

Sayfa: 87-103

Yıl: 2021

Dönem: Temmuz

Özet

Türk edebiyatında daha ziyade romanlarıyla öne çıkan Peyami Safa, Türk hikâyeciliğinde de önemli bir mevkidedir. 1919 yılında ağabeyi ile beraber çıkardığı Yirminci Asır gazetesinde “Asrın Hikâyeleri” üst başlığı ile yazdığı hikâyeleri ile döneminde dikkatleri üzerine çekmiştir. Daha önce şiir ve roman denemeleri olmasına rağmen Mütareke dönemi ile birlikte ilk ününü “Asrın Hikâyeleri” ile bu türde kazanmıştır.

Peyami Safa'nın kitap olarak neşredilen Bu Kitabı Okumayın!, Bir Mekteplinin Hatıratı (1913), Gençliğimiz (1922), Siyah Beyaz Hikâyeler (1923), Ateş Böcekleri (1925), İstanbul Hikâyeleri (tarihsiz) adlı eserlerinde ve Halil Açıköz tarafından ilk olarak Hikâyeler: İlk Defa Bütün Hikâyeleri Bir Arada (1980), daha sonra ise aynı eserin Ötügen Neşriyat'tan –İlk Defa Bütün Hikâyeleri ibaresi çıkarılarak- Hikâyeler (2019) adıyla çıkan yeni baskısında bu iki hikâyeye rastlanmamıştır. Tespit edilen “Rande-vu!” (1919) ve “Yeşil Anadolu'da” (1920) isimli hikâyelere İsmail Hami [DANIŞMEND]'in çıkardığı Memleket ve Ahmet Cevdet [ORAN]'ın İkdam gazetelerinde tesadüf edilmiştir. Bu hikâyelerin ortaya çıkması, Peyami Safa hikâye külliyyatına bir ek olacak ve edebiyat tarihinde noksan kalan küçücük bir boşluğu dolduracaktır.

Çalışmada “Rande-vu!” ve “Yeşil Anadolu'da” hikâyeleri, 1919 ve 1920'de yayımlandıklarından sonra ilk defa ortaya çıkarılmış; hikâyeler genel olarak incelenmiş ve metinler, yazarın üslubuna müdahale edilmeden Latin harflerine aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Peyami Safa, Hikâye, Rande-vu!, Yeşil Anadolu'da, Memleket, İkdam.

* Arş. Gör., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ağrı, hscelik@agri.edu.tr / ORCID: 0000-0002-0192-004X.

TWO STORIES THAT ARE NOT INCLUDED IN PEYAMI SAFA'S BOOKS: "RANDE-VU!" AND "YEŞİL ANADOLU'DA"

*Hasan ÇELİK**

First Received: 08.06.2021

Accepted: 04.07.2021

Citation: Hars Akademi
International Refereed Journal of
Culture-Art-Architecture

Issue: Special Issue

Pages: 87-103

Year: 2021

Session: July

Abstract

Peyami Safa, who stands out with his novels in Turkish literature, also has an influential position in Turkish storytelling. He drew attention in his time with the stories he wrote under the headline "Asrın Hikâyeleri (Stories of the Century)" in the newspaper *Yirminci Asır*, which he published with his older brother in 1919. Although he had tried poetry and novels before, he gained his first fame in the genre of story with "Asrın Hikâyeleri" during the Armistice period.

Both of the stories are neither present in Peyami Safa's works published as a book and named *Bu Kitabı Okumayın!, Bir Mekteplinin Hatıratı* (1913), *Gençliğimiz* (1922), *Siyah Beyaz Hikâyeler* (1923), *Ateş Böcekleri* (1925), *İstanbul Hikâyeleri* (no date), nor in the book called *Hikâyeler: İlk Defa Bütün Hikâyeleri Bir Arada* (1980) by Halil Açıkgoz as well as in the newly published version of his *Hikayeler* (2019) published by Ötügen Neşriyat that disincluded the previous phrase *İlk Defa Bütün Hikâyeleri* in the title. The detected stories "Rande-vu!" (1919) and "Yeşil Anadolu'da" (1920) were found by chance in İsmail Hami [DANIŞMEND]'s newspaper *Memleket* and Ahmet Cevdet [ORAN]'s newspaper *İkdam*. The emergence of these stories will contribute to Peyami Safa's corpus of stories and fill a tiny missing gap in the history of literature.

In the study, the stories, "Rande-vu!" and "Yeşil Anadolu'da", were revealed for the first time since they were published in 1919 and 1920; the stories were examined in general and the texts were translated into Latin letters without interfering with the author's style.

Keywords: Peyami Safa, Story, Rande-vu!, Yeşil Anadolu'da, Memleket, İkdam.

* Res. Assist., Ağrı Ibrahim Cecen University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish language and Literature, Ağrı, hscelik@agri.edu.tr / ORCID: 0000-0002-0192-004X.

Metinler

Rande-vu!

Tam yirmi üç yaşında idi. Bütün gençlik hayatını kaldırımlarda ve kadınların peşinde koşmakla geçirmişti. Artık yorulmuş, gürültüsüz ve sessiz bir aile kucagını özlemeye başlamıştı. Bir zamanlar pek nefret ettiği aile hayatı, şimdi onun için bir mefkûre oldu: Geceleri erkence eve gelmek, şirin bir apartmanın elektrikli bir odasında mini mini ve zarif bir kadınla karşı karşıya oturup yemek yemek, konuşmak... İşte şimdi onun istediği şeyler, bu sessiz ve sakin aile hayatı idi. Parasını hesapladı, bütçesini enine boyuna tetkik etti, altmış lirayı geçen varidatıyla mesut bir izdivaca namzet olabilirdi. Kararını verdi ve müstakbel zevcesini aramaya başladı. Ona birçok kızlar ve kadınlardan bahsettiler. Yirmi beş yaşında bir dul, on sekiz yaşında bir Darülfünun mezunesi, Kadıköylü bir hanım kız ilh... O bunların hiçbirini beğenmedi, kiminin kaşu pek siyah, kiminin gözlerini pek koyu buluyor, dul kadın istemiyor, Darülfünun allâmelerinden hoşlanmıyordu. Hele bir şeye pek ehemmiyet veriyordu: Bâkirelik.

İstanbul kaldırımlarını adım adım ölçtüğü için hayatı vâsi tarafından anlamıştı. Tesettürün İslâm kızlarını ne derece muhafaza ettiğini pekiyi bilirdi. En mutaassıp bir aile kızının bile parkta, Divan Yolu'nda yahut Kuşdili çayırıyla Florya bahçesinde kendisine pek çabuk arkadaş bulabileceğine tecrübe ile vâkıftı. Böyle kaç tanesi elinden geçmişti.

Evet, namus lâzımdı. Bunu herkese söylüyor:

- Kuzum, bakın bir kere kızınız olsun da ona göre... sonra ben fena numara yaparım. Nikâh falan dinlemem, diyordu.

Nihayet bir tane buldu. Bu, arzusuna muvafıktı. Mütekait bir mirlivanın kızı idi. Kendisine göre parası, az çok zengin bir çeyizi vardı.

Namusuna dair teminat veren pek çoktu. Bu kız kendisine arkadaşlarından birinin karısı haber vermişti. Bunu hanım diyordu ki:

- Emin olunuz, Rıfkı Bey, cidden beğeneceksiniz. Zannedersem, ben sizin huyunuzu biraz anlamışumdur, hiç şüphe etmeyin ki bu kız, Meliha sizin için yaratılmıştır.

Rıfkı gülüyor:

- Pek âlâ canım, görürüz! diyordu.

- Kızla görüşmek istersiniz değil mi?

- Tabii, görüşmeden alamam. Beygir alırken bile muayene ederler, ben bu kızla teşriki hayat edeceğim.

- Nişan yapacak mısınız?

- Evet evet. Bir müddet gezip tozmalıyız. Meliha Hanım'ı ben epeyce süzeceğim.

- E...Öyle ise ben hemen kendisine haber vereyim, konuşunuz olmaz mı?

- Pek âlâ.

- Nerede görüşürsünüz?.. Bu sual Rıfkı Bey'i birdenbire gıcıklayıvermişti. Nerde görüşürler?.. Bu defa izdivaç meselesi idi. Eski randevulara benzemez idi... Artık Modistra Mari'nin yahut Fatih'teki Ayşe Hanım'ın evinde buluşmak olmazdı. Biraz düşündü, iyi düşündü, çok pek çok düşündü:

- Şey...dedi. Kız Beşiktaş'ta oturuyor değil mi?

- Evet.

- İskeleye gelsin.

- A...

- Nereye?

- Nereye ya... olmadı. Ha... Lebon'a çıksın. Ben oraya ondan evvel gider, beklerim.

O da içeriye girer, kakao ister, kendisini tanırım, beraber çıkarız. Olmaz mı?

- Bu fena değil. Pek âlâ. Pek âlâ... Ben yarın haber vereyim. Ne günü?..

- Ne günü olursa... Yarın ne? Pazar olmaz. Pazartesi, o da olmaz. Salı, en iyi Salı. Tamam Salı günü, saat... Saat dört buçukta.

- Salı günü, dört buçukta, Lebon'da.

*

**

Rıfkı bu karardan memnun oldu. İşte ilk adım atılmıştı. Evlenecek, hem temiz bir kızla evlenecekti. Onun bu izdivaca cidden ihtiyacı vardı. Zira hatıralarını pek kalabalık buluyor, dimağında istirahat arzusu duyuyordu. Hem artık usul bir adam olacaktı, zevcesine tam manasıyla sâdık kalacak, onu gücendirecek en küçük hareketten uzak bulunacaktı. Buna katiyen karar vermişti. Zira kendisi birçok tecrübeler geçirdiği için sahib-i ismet bir kadına edilecek hürmeti de tamamıyla biliyordu. Salı sabahı, aynanın karşısında gümüş kostümüyle buz rengi papyon kravatını bağlarken kendi kendine:

- Namus her şeyden mukaddes şey!

diyor, müstakbel zevcesini, Meliha'yı pek şayan-ı hürmet buluyordu. Gittikten sonra saatine baktı. Daha on buçuk. Onunla yemeğini Beyoğlu'nda yemek istedi, bastonunu aldı, çıktı.

Santralde karnını doyummuş, Sipahi Ocağı'nı dişlerine sıkıştırmış, elleri cebinde cadde-i kebire çıkmıştı. Rıfkı keyfini yapmasını iyi bilenlerdendi. Müsterih bir mide, şık bir kıyafet ile Taksim'den Galatasaray'a, Galatasaray'dan Taksim'e gitmenin pek zevkli bir şey olduğuna kani idi. Daha randevuya iki üç saat vardı. Üç aşağı beş yukarı dolaşmaya başladı.

Bir aralık Bonmarşe'ye girdi, öteberi aldı, paketini yaptırdı. Kasaya para verirken orada genç ve şık bir Müslüman hanımı gördü. Birkaç saniye çapkınlık arzusu uyandı, lâkin vazgeçti, parayı verdi. Kasadan ayrılırken bu küçük hanımefendi eldiveninin bir tekini düşürüverdi. Rıfkı hemen eğildi, eldiveni aldı, uzattı. Hanımefendi tebessüm etti. Pembe ve atlastan bir çehre üzerinde parlayan lacivert gözlerini kırptı. Rıfkı'ya teşekkür ve hatta müstesna olarak, paketlerinin çokluğundan şikâyet etti. Rıfkı kibar bir adam değildi. Bir kadın tarafından vuku bulan bu zımnî talebi rededemezdi. Paketlerin bir kısmını rica ederek aldı. Beraber yürüdüler. Kadın nefis bir pompe akor kıvırdı. Rıfkı biraz metanetini kaybeder gibi oldu; fakat izdivacının ilk adımında zevcesine ihanet etmeye razı olmadı, ayrılmak istedi, sırasını bekliyordu. Kapıya geldiler. Kadın birdenbire durdu:

- Beraber çıkalım, dedi.

Rıfkı dikkatle baktı. Hanım çok güzel bir hanımdı. O lacivert gözlere, o uzun boya, o tatlı rayihaya, o ince endama dayanamadı. Yalvartmaya karar verdi. Hem şimdilik evlenmiş de değildi. Kimseye karşı bir taahhüdü yoktu. Bu, Meliha'ya karşın bir ihanet de sayılmazdı.

- Peki, dedi. Siz bilirsiniz. Beraber çıkmayalım. Fakat... Bir daha ne zaman görüşebiliriz.

Hanım gülümsedi:

- İsterseniz bu akşam... Bu tarafta kalabilir misiniz?

- Şey... Tabii.

- Mehtap da var, çok iyi olur. Şimdi saat dört. Ufak bir işim var. Bu işten bir saate kadar kurtulacağımı ümit ederim. Saat beşle beş buçuk arasında buraya geliriz.

- Olur.

- Belki daha evvel buluşuruz. Ben şuraya Lebon'a kadar gideceğim.

- Lebon'a mı?

- Evet.

- Ne yapacaksınız orada?

- Randevum var.

Birbirlerine bakıştılar. Rıfkı'nın beyninde bir şimşek çaktı ve hanımı süzerek telaşla sordu:

- İsm-i âlînizi lütfeder misiniz?

Hanım anlayamamıştı. Bir eliyle Bonmarşe'nin kapısını iterek:

- Meliha... dedi ve cadde-i kebirdeki insan kafilesine karıştı.

Rıfkı dimdik bakakaldı.

Memleket, 22 Ramazan 1337-21 Haziran 1335-1919, Sene: 1, S. 132, s. 2.

*

Yeşil Anadolu'da

Bu iştihak Hilmi'ye yeni gelmişti. Fakat son zamanlarda ruhunu tekrar birdenbire kavramış, tahtaları için için kemiren bir kurt gibi, beynini tırmalamaya, didiklemeye başlamıştı: Anadolu'ya gitmek! Hemen bir bavulun içine lüzumlu çamaşırları tıkmak, şimendifere atlamak ve Anadolu'nun saf, gürültüsüz sinesine doğru uçmak!

Bu fikrini arkadaşlarından birine açtı:

- Hiç durma!

cevabını aldı. Hiç durma! Zaten o da durmayacaktı, fakat bir şey, bir tek şey düşünüyordu: Nezihe bu fikre ne diyecek? Her hâlde onun kabul etmesi lazımdı, Anadolu'ya yalnız gitmek, Hilmi'nin saadetini yarıya indirecekti. Sevgilisi mutlaka beraber gelmeliydi. Ve karar verdi. İlk gördüğü gün Nezihe'ye bu arzusunu açacak, ısrar edecek, onu mutlaka kandıracaktı. Ailesinin razı olmayacağını düşündü, fakat ne ehemmiyeti var? Her ikisi razı olduktan sonra...

Cuma günü idi, buluştular. Nezihe her zamanki gibi, tehalük ve helecanla Hilmi'nin ellerine sarıldı. Gözlerinin içine bakarak: "Görmeyeli nasılsın?" diye sordu ve hemen hissetti:

- Sende bir şey var.

Hilmi şaşırdı. Ne çabuk anlamıştı? Kadınların bu kadar zeki olduklarını bilmiyordu. Kekeleyerek cevap verdi:

- Bende... bir şey mi var? Nereden anladın şeytan!

- Besbelli... Gözlerinden okunuyor...

- Evet, sana bir şey açmak istiyorum.

Nezihe, gözleri büyümüş, beklüyordu.

Köprüdeki Baklavacı Şamlı'nın önünde idiler. Ahali, birbirine çarparak, sekeleyerek, yelkenli bir sandal gibi sağa sola yalpa vurarak yürüyor, koşuyor, gidiyordu. Bütün Eminönü Meydanı henüz ateş çıkmış bir yangın yeri gibi idi. Sanki müthiş bir kasırga esiyor, herkesi öteye beriye savuruyor, daimi bir kargaşa doğuruyordu. Hilmi, Nezihe'nin koluna parmağıyla dokunarak, ona bu boğuşma meydanını gösterdi:

- Şu hâle bak kuzum!

dedi. Lâkırdısını henüz bitirmemişti, ta ilerde... Köprü memurlarının yanı sıra, bir feryat, bir gürültü koptu ve derhâl bir küme halk (...)¹.

Nezihe sarardı:

- Ne oldu acaba?

- Sen dur, ben anlayayım istersen...

- Beraber gidelim.

Yürüdüler: Bir otomobil on iki yaşında bir çocuğu yere yuvarlamış, başını parçalamıştı. Siyah, kıvrıkcık saçlarının arasında, derin ve kırmızı bir çukurdan musluk gibi kan akıyordu.

Hilmi bekledi:

- Müthiş!

Hemen alık alık bakınan bir polise bağırdı:

- Ne bakıyorsun? Şoförü yakalasan â!..

Polis acı bir tebessümle güldü:

- Onlara biz karışmayız... Bizden değil.

Ve kuru parmağıyla onu, şoförü gösterdi. Hilmi kalbine kalın ve zehirli bir iğne batırılıyor zannetti. Melül melül bakan Nezihe'nin koluna girdi, oradan hemen ayrıldı. Sirkeci'ye giden tenhaca sokağa saptığı zaman:

1

- Anadolu! Mutlaka gitmeli...

diyordu. Nezihe sordu:

- Ne söylüyorsun Allah aşkına?..

Hilmi hararetle, heyecanlı ve titrek bir sesle cevap verdi:

- Artık burada duramam.

- Nerede?

- İstanbul'da... İstanbul'da: Çünkü burası havasız kalmış bir zindan koğuşuna döndü. Görmüyor musun? Her cinsten, her çeşitten milyonlarca halk... Daimi bir çekişme, bir boğuşma... Her adımda kaza, her adımda felaket, her adımda ıstırap. Ahali bir çamur gibi yerlerde sürünüyor... Adım başında yüzükoyun kaldırıma uzanmış, midesine çamur ve topraktan başka bir şey girmemiş, günlerden beri aç, aylardan beri hasta insanlara, insanlara değil iskelete yığınlarına rast geliyoruz. Müthiş bir hastalık rüzgârı esiveriyor, binlerce vücudu bir hafta içinde Karacaahmet'e Edirnekapısı'na sürüklüyor. Güvertelerin arasına düşen bir kıvılcım, üç dört saat içinde beş altı mahalleyi birden vahşi harabelere döndürüyor, yüzlerce aileyi cami havlularına döküyor.

Görmüyor musun? Şu yanından geçen insanların yüzlerine bak: tıpkı çürümüş bir portakal kabuğu... Göğüsleri içeri çökmüş, sırtları kanburlamış, ayakları birbirini çelmeliyor. Can çekişirken yataklarından döşemeye inmiş hastalar gibi yürüyorlar. Burada artık zehirli ve pis bir hava var... Bak, şu kamyon, zavallı ihtiyarı bir saniye içinde baştan aşağı çamurlara buladı, kaldırımda yürüyor, başka nerede yürüyebilir?

Nezihe bakıyordu, gözleri şaşkın, dağınık ve ürkek... Bütün bu kalabalığa, sahiden bataklık bir dere akıntısına benzeyen halk kümelerine takılmıştı. Birdenbire titredi ve irkildi, Hilmi'nin koluna sıkı sıkı sarılarak:

- Buradan kaçalım.

diye bağırdı.

Anadolu'ya gitmek! İşte sırası gelmişti. Hilmi kendisini bir haftadan beri boğan iştiağı Nezihe'ye döktü: artık İstanbul'da yaşayamayacağını, bu kadar kirlili ve bulanıklık bir hava içinde, bu kadar karışık ve gürültülü bir muhitte bir ay bile duramayacağını anlattı. Nezihe usul ve sessiz dinliyordu. Hilmi ona, Anadolu'yu, sakin ve temiz Anadolu'yu, uzun

uzun tarif etti. Ahalisinin kâdâr² sema-saf, gölgesiz, bulutsuz ruhlarını; o hâlis, berrak, bulanmamış Türk kalbinin alicenaplığını, şefkatini, misafirperverliğini anlattı:

- Gidelim, oraya gidelim, gidelim Neziheciğim. İstanbul her zaman bizimdir, buraya her zaman dönebiliriz, fakat (...) ³ güne kadar bu mahlût hava içinde yaşamayalım.

dedi. Rûsumat binasının önünde durmuşlardı. Hilmi hem söylüyor, hem de sevgilinin mavi, şeffaf ve nihayetsiz derinlikler görünen gözlerine bakıyordu. Orada, birdenbire, bir alev, lâhuti, kutsi bir alev parladığını gördü. Bu alev, sevgilisinin saf ruhunda tutuşan mukaddes bir yangından geliyordu.

**

*

Evlendiler ve gittiler. Ailelerine yazdıkları mektuplarda diyorlar ki:

“Çok rahat ve sıhhatteyiz. Burada yirmi iki köylü çocuğuna okuma yazma öğretiyoruz. Köylüler bize mektuplarını yazdırıyorlar, bizi çılgınca seviyorlar. Onlar zannettiğiniz gibi alık ve kaba değiller... Çok cömert ve fedakâr kalpleri, keskin bir anlayışları var. Yalnız... Tabiî, hepsi cahil. Fakat ne iyi, ne tatlı insanlar bilerseniz...

Çok, lüzumundan fazla mesuduz. İnsan burada kendisini, her yerden daha iyi hissediyor, sanki hep burada doğup büyümüşüz. Bizim burada, bu güzel, bu tatlı, bu yeşil Anadolu'da...”

İkdam, 5 Cemaziyülevvel 1338 - 27 Kânunusani 1336-1920, S. 8247, s. 3.

Giriş

1911 yılında ilk edebî ürünlerini veren Peyami Safa, daha ziyade romancılığı ile şöhret kazanmış bir isimdir. “*On bir yaşındayken Piyano Muallimesi adlı bir hikâye, on üç yaşındayken Eski Dost adlı bir roman denemesi yaptı*” (Ayvazoğlu 1998: 14). Bugün romancı olarak tanınan yazara, devrinde asıl ününü sağlayan eserlerininse hikâyeleri olduğu bilinmektedir. Hikâyeler, Peyami Safa'da romancılığa geçişin birer merhalesidir. Bu hikâyelerinin içinde ise en önemlilerinden biri uzun hikâye olarak da adlandırılan *Gençliğimiz*'dir (1922).

² Kâdâr: Adamların kıymetini bilen ve anlayan, kadir-şinas.

³

Alemdar gazetesinin açtığı yarışmadaki derecesi ve aynı zamanda *Yirminci Asır*⁴ (1919) gazetesindeki "Asrın Hikâyeleri" (1919) üst başlığı ile kimini imzasız olarak yayımladığı hikâyeleri sayesinde edebî çevrelerce tanınırlığı artmış ve çevresi tarafından teşvik edilmiştir. Beşir Ayvazoğlu, *Alemdar* gazetesinin açtığı yarışmada Peyami Safa'nın kazandığı birinciliğin önemini şu şekilde vurgular: "Bu arada *Alemdar* gazetesinin açtığı hikâye yarışmasında birincilik kazanan Peyami Safa, artık -gazetecilerin tabiriyle- mürekkep kokusunu da almıştır" (Ayvazoğlu 1998: 71).

Bu yıllarda gerek *Yirminci Asır*'da gerekse diğer gazetelerde yazdığı hikâyeler, onun romancılığının nüvelerini teşkil etmeleri bakımından son derece önemlidir. Mehmet Tekin'in de belirttiği üzere: "Denilebilir ki, Peyami Safa, dil ve üslup özgünlüğünün ilk ipuçlarını bu hikâyelerinde yakalar; gelecekte kaleme alacağı romanlarının sosyal şemasını, tipoloji haritasını, yine bu hikâyelerinde verir" (Tekin 2004: 24). Onun romancılığının hazırlık aşaması sayılan hikâyeleri, romanlarına nazaran arka planda kalması gibi, Peyami Safa'nın hikâyeciliği üzerine çalışmalar da, aynı şekilde romancılığının gerisinde kalmıştır.

Milli edebiyat cereyanının hız kazandığı 1920'li yıllarda başta Refik Halid olmak üzere Yakup Kadri, Ömer Seyfeddin, Halide Edip, Hüseyin Rahmi, Suad Derviş gibi isimlerle beraber Peyami Safa da bu dönemin önde gelen hikâyecilerinden biridir. Onun hikâyelerinde toplum bütün çıplaklığıyla gözler önüne serilmektedir. Hikâyelerinde, hayatı bütün cepheleriyle yansıtmaya çalışan Peyami Safa'nın hikâyelerini Can Şen, dört gruba ayırır:

"1. Safa, hikâyelerinde harp felaketiyle ezilen toplumumuzun meseleleriyle ilgilenirken en çok ahlaksal çöküntüyü işlemiştir. Eşlerini aldatanlar, metres hayatı yaşayanlar, hırsızlar, dolandırıcılar, dejenereler hikâyelerinde geniş bir yere sahiptirler. 2. Safa'nın hikâyelerinde konu olarak ahlakî çöküntüden sonra en çok işlenen konu aşk ve kadın-erkek ilişkileridir. 3. Bu grupta millî duyarlılığı işleyen hikâyeleri değerlendirebiliriz. Bunların sayısı azdır. 4. Bu üç grubun dışında kalan hikâyeler hayatın farklı yönlerini ele alan hikâyelerdir. Bunlar da fazla değildir" (Şen 2008: 579-580).

Bu tasniften de anlaşılacağı üzere toplumun her kesimi, her katmanı, toplumda cereyan eden bütün meseleleri, onun hikâyeleri üzerinden okumak mümkündür. Benzer şekilde Cahit Sıtkı da Peyami Safa'nın bu yönüne dikkat çeker.

⁴ Peyami Safa ve ağabeyi İlhami Safa'nın 1919 yılında müşterek çıkardıkları bir "akşam gazetesi"dir. Gazete ayrıca "Yirminci Asır"ın *İlavesi* adıyla bir de ek yayımlamıştır.

“Sanatla hayatın içli dışlılığını, birbirile bu daimî alışverişini Peyami Safa kadar anlıyan ve her yeni eserini bu anlayışın daha mukni bir vesikası olarak önümüze süren bir başka Türk romancısı tanımıyorum. Kendini ve hayatını eserine koymak kâfi değildir şüphesiz. Asıl kıymet, kendi hayatında bir cemiyetin hayatını tecelli ettirebilmek, kendi meselelerinde bize bütün bir devrin endişelerini, sıkıntılarını, meddücezirlerini, haleti ruhiyesini, mahrem havasını sezdirebilmektedir. Ve böyle bir romancı ferdî sahada sarhoş ve mahpus kalmıyarak cemiyete taşar, onunla kaynaşır, yekvücut olur. Peyami Safa bu sırra ermiş adamlardandır” (Tarancı 1940: 7).

Tarancı'nın da işaret ettiği gibi, Peyami Safa diğer eserlerinde olduğu gibi “Rande-vu!” ve “Yeşil Anadolu'da” hikâyelerinde de devrinin sıkıntılarını, endişelerini, ahlakî meselerini, kısaca toplumun bir özetini ortaya koyar. “Rande-vu!”da toplumun kadın ve namus meselelerine bakışını ortaya koyduğu gibi, “Yeşil Anadolu'da” ise İstanbul'un toplumsal ve iktisadî açıdan geçirdiği buhranı ve Anadolu özlemini anlatır.

Diğer hikâyelerinde olduğu gibi bu hikâyelerde de Maupassant etkisi kendisini gösterir. Zaten kendisi de *Her Ay* dergisindeki bir söyleşisinde bu durumu ifade eder:

“Teknik olarak Maupassant, bana ustası Flaubert'den daha usta görünmüştü. Fakat bu benim çiraklık, hatta edebî çocukluk devrelerimin kanaatidir. Güzel Dost müellifinde muasır bir tefekkürün kaliteleri noksan olduğunu sonradan fark ettim. Buna rağmen, yalnız Fransa'da değil, bütün Avrupa'da ve Amerika'da, hikâye ve roman, bünyesi itibarile bu Fransız muharririne çok şey borçludur...” (Safa 1937: 21).

Mütareke seneleri içinde yazılan ve Peyami Safa'nın neşredilen hikâye kitaplarında yer almayan bu iki hikâyede birbirinden farklı iki konu işlenmektedir. İlk hikâye “Rande-vu!”da, kadın-erkek ilişkisini iki karakter üzerinden ele alan Peyami Safa, ikinci hikâyesi “Yeşil Anadolu'da” ise, hikâyenin adından da anlaşılacağı üzere Anadolu'yu konu edinir. Hikâyenin teması Anadolu'ya gitme özlemi olmakla beraber, İstanbul da hikâyede önemli bir yer tutar. İki hikâyede konular birbirinden bağımsız olmakla beraber, bu hikâyelerde dönemin özellikleri görülmektedir.

Peyami Safa'nın İki Yeni Hikâyesi: Rande-vu! ve Yeşil Anadolu'da

Peyami Safa'nın kitaplarına girmemiş birinci hikâyesi 1919 yılında *Memleket* gazetesinde⁵ yayımlanan "Rande-vu!" isimli hikâyedir. Burada hikâyede kadın-erkek ilişkileri bağlamında Rıfkı özelinde dönem erkeklerinin ahlakî anlayışları ortaya konulur. Sosyal meselelere çok fazla temas etmeden, Rıfkı'nın namus anlayışı üzerinde durulur.

Hikâyenin kahramanı Rıfkı, yirmi üç yaşında, gençlik hayatını kadın peşinde koşarak geçirmiş biridir. Yaşamını devam ettirebileceği kadar bir gelire de sahip Rıfkı, bekâr yaşamaktan sıkılır ve artık evlenmeye karar verir; fakat her kadınla evlenmek istemez. Özellikle Mütareke ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadın tip olarak ikiye ayrılmıştır. Bir tarafta moda ve süs cereyanına kendini kaptıran, İstanbul'un eğlence mekânlarında vaktini geçirip, sürekli modayı takip eden Şişli kadını ve Kadıköy kadını vardır: "*Şişli kadını ev kadını değildir... Şişli kadını süsünü temin için parasını Beyoğlu'nda zevkini en çok okşayan hangi Pazar rast gelirse orada sarf eder... Kadıköy kadını birçok noktalarda Şişli kadınıyla birleşir*" (İmzasız 1340: 28-29). Diğer tarafta ise İstanbul'un iç taraflarında yaşayan ve kendini ailesine adanmış Bayezid kadını ve Edirnekapı kadını. "*Bayezid kadını bütün manasıyla bir Türk anası, bir Türk kadınıdır... Hayatın bütün yükü bu zavallı kadının sırtına yüklenmiştir. O hem, zevcedir, hem annedir, hem hayat kadınıdır*" (İmzasız 1340: 30). Bu iki kadın tipi dikkate alındığı vakit, Rıfkı'nın aradığı kadın Bayezid ve Edirnekapı özelliklerine sahip olmalıdır. Bunun için de Rıfkı'nın evleneceği kadında aradığı belirli şartları vardır. Önce evleneceği kişi bakire ve namuslu olmalıdır. Buna karşın evleneceği kişi dul olmayacak, Darülfünun allâmesi de olmayacaktır. Ayrıca Kuşdili Çayırı ve Divan Yolu'nda gezen kızları da istemiyor. Rıfkı'ya göre burada gezen kadınlar, evlenilmeye lâyık değildir. Arkadaşının eşinin tavsiyesi üzerine Meliha adında genç bir kızla görüşmeye karar verir. Randevu günü ve saati kararlaştırılır. Rıfkı buluşmaya giderken yolda biraz oyalanır, evvela yemek yer, Taksim'de Galatasaray'da bir müddet gezinir. Öteberi almak için Bonmarşe'ye girer. Orada şık giyimli Müslüman bir kadınla karşılaşır. Aklından çapkınlık düşünceleri geçer ve kadınla tanışırlar. Bir müddet sohbet ettikten sonra, kadınla

⁵ İsmail Hami [DANIŞMEND] tarafından çıkarılan *Memleket* gazetesi 10 Şubat 1919 yılında İstanbul'da çıkmaya başlamış ve 15 Ağustos 1919 yılında 185'inci sayısı ile yayım hayatına son vermiştir. Gazetenin başmuharriri ve mesul müdürü, aynı zamanda gazetenin sahibi İsmail Hami'dir. Gazetenin başlık klışesinin altında İstanbul silüeti bulunur. Günlük haberlerin yanı sıra edebî ve tarihî içerik açısından da son derece doyurucu olan gazetede, dönemin ünlü edebiyatçıların imzaları görülmektedir. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Toraman* adlı romanı ile *Doktor Reşid'in Hatıratı* bu gazetede tefrika edilmiştir. Yine Reşat Nuri Güntekin, Fazıl Ahmet Aykaç, Yusuf Ziya Ortaç, Mehmet Emin Yurdakul ve daha birçok isim gazete sütunlarında yazılarını neşretmişlerdir.

buluşmak için anlaşılır. Kadın randevusuna yetişmek için müsaade istediği zaman, Rıfkı, adını sorar ve kadın Meliha diye cevap verir. Rıfkı ise kadının arkasından bakabilir.

Bu hikâyenin en dikkat çeken özelliği bakirelik ve namus kavramları üzerine kurulmasıdır. Çapkın bir hayat süren Rıfkı da bu kavramlara önem vermektedir. Rıfkı'ya göre "namus en mukaddes şey"dir. Onun istediği özelliklere sahip Meliha ile tavsiye üzerine görüşecektir; zira görüşmek de onun için çok önemlidir. Rıfkı, "*Beygir alırken bile muayene ederler, ben bu kızla teşrik-i hayat edeceğim*" (Safa 1919: 2) diyerek, kadını kendi gözünde alt bir tabakaya koyar ve görüşmenin önemine dikkat çeker.

Yine kadın-erkek buluşma noktalarında da Rıfkı, evlilik niyetinde olduğundan her mekânda buluşmanın uygun olmayacağını düşünür. Bu hususta da son derece tutucudur. Daha önceki buluşmalarında tercih ettiği Madistra Mari yahut Fatih'teki Ayşe Hanım'ın evini bu sefer tercih etmez; çünkü Meliha ile evlilik niyetindedir. Dolayısıyla dönemin en meşhur pastanesi olan Lebon'da buluşmaya karar verir. Mekânın Lebon olarak seçilmesi tesadüfi değildir. Pastaneler İstanbul'da buluşma mekânları olarak yerleşmeden evvel kadın ve erkeğin bir araya geldiği yerler muhallebicilerdir. "*Rus göçüyle birlikte muhallebicilere pastaneler de eklendi*" (Toprak 2019: 117). Özellikle Rus göçü sonrası İstanbul'da pastaneler buluşma mekânları olarak son derece önemlidir. Bunun için hikâyenin geçtiği bu tarz mekânlar İstanbul'un en önemli sosyalleşme mekânlarıdır.

Hikâyede Rıfkı'nın evlenip aile kurmak istemesi dönem şartlarının da bir parçasıdır; çünkü "*II. Meşrutiyet yıllarında aile sorunu "yeni hayat" diye nitelenen yeni yaşam biçiminin bir parçasıydı*" (Toprak 2014: 14). O dönemler aile hayatının çöküşünü engellemek amacıyla, hükümet tarafından aile ve aile kurumu teşvik edilir. Bunun için "aile" kavramı o dönemin en önemli meselelerinden birisidir ve meselede bir yönüyle bu hikâyede kendini gösterir.

"Rande-vu!" ve "Yeşil Anadolu'da" hikâyeleri toplumda yer alan iki farklı meselesinin Peyami Safa tarafından işlenmiş iki hâlidir. Bu hikâyelerde toplumun o andaki meseleleri, sorunları, problemleri ve acıları dile getirilir.

İki hikâyede de Peyami Safa, toplumu inceler ve topluma mercek tutar. Konuları birbirinden farklı hikâyelerde de görüleceği üzere Peyami Safa toplumun farklı taraflarına dikkat çeker.

"Yeşil Anadolu'da" hikâyesinde, Hilmi Anadolu'ya gitme fikri ile yanıp tutuşmaktadır. Zihni sürekli bu konu ile meşguldür; fakat aklında tek bir soru vardır sevgilisi

Nezihe'nin onunla gelip gelmeyeceği. Nezihe gelmezse Anadolu'da istediği kadar mutlu olamayacaktır. Düşüncesini Nezihe'ye açmak için buluşurlar. Nezihe, Hilmi'nin tereddütlerini ilk görüşte anlar. Buluşma esnasında İstanbul'un toplumsal ve iktisadî açıdan karamsar, sevimsiz sahnelerine şahit olurlar. Bütün bunların sonunda Hilmi, Nezihe'yi ikna eder ve evlenip Anadolu'ya giderler. Anadolu'dan ailelerine yazdıkları mektupta da, buranın güzelliklerini anlatırlar. Hilmi ve Nezihe Anadolu'da çok mutludurlar. Burada çocuklara okuma-yazma öğretir, köylülerin mektuplarını yazarlar. Hilmi ve Nezihe artık Anadolu'da hem köylüye faydalı oluyor, hem de istedikleri hayatı yaşıyorlardır.

Peyami Safa'nın bu hikâyesi 1920 yılında *İkdam* gazetesinde "İkdam'ın Küçük Hikâyeleri" üst başlığıyla yayımlanır. "Yeşil Anadolu'da" hikâyesi, Mütareke devrinde, Milli Mücadele'nin başladığı ve aynı zamanda İstanbul'un işgal altında olduğu bir dönemin ürünüdür.

Hikâyede döneminde oldukça rağbet gören Anadolu'ya gitme konusu işlenir. İstanbul işgal altındadır ve yapısı artık iyice bozulmuştur. Diğer yandan açlık, sefalet, yoksulluk, hastalık gibi musibetler şehrin her tarafında kol gezmektedir. Bütün bu sebeplerse Hilmi'ye İstanbul'dan kaçıp Anadolu'ya sığınma fikrini aşılamıştır; çünkü Hilmi'ye göre İstanbul'un artık yaşanabilecek bir tarafı kalmamıştır. Kirlenmiş, karışmış ve her zerreleriyle çamura bulanmış bir şehirdir. Hilmi İstanbul'u "havasız kalmış bir zindan koğuşuna" benzetir. İstanbul'da sürekli bir çekişme ve ıstırap vardır. Şehirde yoksulluk hâkimdir. İnsanların midesine çamur ve topraktan başka bir şey girmemiştir ve günlerdir açtırlar. Büyük harbin getirdiği sıkıntılardan birisi de iâşe meselesidir. Ekmek sıkıntısı ise dönemin en önemli sorunlarından biridir ve gazete sayfaları bu tarz haberlerle doludur. *Sabah* gazetesinde çıkan bir haber, hikâyede de işaret edildiği üzere, ekmeklerin çamur gibi olması hakkında dikkate değerdir. Haberde şöyle denilmektedir: "On günden beri İstanbul, Üsküdar, Kadıköy, Boğaziçi'nde tevzi edilmekte olan ekmeklerin adeta bir çamurdan ibaret olduğu İaşe Nezaretine gönderilen numunesinin tetkikinden anlaşılması ve müsebbiplerinin derdestleri zımında müfettişler tayin edilmiş idi" (İmzasız 1919: 2).

Yine Hilmi hasta insanları, "insan değil iskelet yığını" diye tarif eder. Aynı şekilde *Sabah* gazetesinde, "Mevad-ı Gıdaiye ve Sihat-i Umumiye" başlıklı yazısıyla, Etibba-yı Mülkiyeden Doktor Mehmet Ali, toplumun içinde bulunduğu açlık ve sefaleti göz önüne sermektedir: "Mevad-ı gıdaiye ve hevaic-i zaruriye üzerinde ber-devam olan ihtikâr ve galâ, sıhhat-i umumiye elim felaketlere sevk etmektedir. Sokaklarda her gün gezip dolaşan akın

akın insanlardan bila-mübalağa yüzden sekseni gıda-yı gayr-i kâfi yüzünden eriyip bitmiş, gözlerinde fer, kan kalmamış; halsiz, cansız birtakım kimselerdir" (Mehmet Ali 1919: 2).

Dönemin gazetelerine bakıldığı zaman bu tarz yazı ve haberlerin gazete sütunlarını neredeyse her gün işgal ettiği görülmektedir. Peyami Safa da, toplum meselelerine yabancı olmayan bir yazar olarak, hikâyesinde bu sorunlara eğilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği iktisadî buhran İstanbul'da da hâkimdir. Açlık, sefalet, pahalılık dönemin en önemli sorunların biridir. Şehir ciddi bir pahalılıkla karşı karşıya olmakla beraber, ekmek, su gibi temel gıda ihtiyaçlarını temin etmek de oldukça zordur. İstanbul'da harbin getirdiği sorunlar şehrin üzerine kara bir bulut gibi çökmüştür. Ekmek, su gibi gıda malzemelerine ulaşmak çok zordur; yani Hilmi'nin deyimiyle, İstanbul'un yaşanılacak bir tarafı kalmamıştır; fakat Anadolu yeşil, temiz, berrak, saftır. Bu açıdan bakılırsa hikâyeye iki renk unsuru hâkimdir. Siyah ve beyaz. İstanbul siyahı, Anadolu ise beyazı, yeşili temsil etmektedir. Bütün bu özellikleriyle Anadolu bozulmamışlığı temsil etmektedir. İstanbul'sa kırmızı bir renge bürünmüştür; hem de alev kırmızısına. Anadolu ise yeşildir. Öyle ki Refik Halid de bir yazısında Anadolu'nun bu özelliğine dikkat çeker: "Ben Anadolu'da İstanbul'un tahassürünü ancak baharda, ırmak ve dağ kenarlarında gezerken unuttur, ancak bahar gelince gözlerimi İstanbul tarafından çevirir, bulunduğum yerlere dikerdim" (Karay 1919: 3).

Peyami Safa, bu hikâyesiyle aynı zamanda Anadolu'ya duyulan özlemi de dile getirmektedir: Anadolu'ya gitmek, Anadolu'yu hikâyelere, romanlara konu etmek. Hilmi Anadolu'dan yazdığı mektupla, izlenimlerini dile getirir. Anadolu ve Anadolu halkını yücelten bu mektupta, halkın cahil olduğu da vurgulanır. Buradaki kastedilen cahillik, halkı küçümsemek değil, savaştan çıkmış bir toplumun, eğitim açısında aksayan bir yönüne dikkat çekmektir.

Bu hikâye ile Peyami Safa, dönem yazarlarında görülen Anadolu'nun edebî eserlere konu edilmesi özelliğini ön plana çıkarmaktadır. Sonuç olarak bu hikâye, döneminin toplumsal ve içtimaî ve iktisadî koşulları ışığında yazılmış, bir bakıma İstanbul'un içinde bulunduğu karmaşayı -karşısına Anadolu'yu koyarak ve yücelterek- anlatan bir hikâyedir. Aynı zamanda Peyami Safa'nın hemen her kitabında görülen "*iki devir, iki kıt'a, iki zihniyet, iki an'ane arasındaki mukayese*" (Tarancı 1940: 23) bu hikâyede İstanbul ve Anadolu mukayeseesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç

Döneminde birçok süreli yayında yazan Peyami Safa'nın *İkdam* ve *Memleket* gazetelerinde imzasına pek rastlanmaz. Özellikle *Memleket* gazetesindeki tek imzası "Rande-vu!" isimli hikâyesinde görülmektedir. Aynı şekilde *İkdam* Peyami Safa'nın sıklıkla yazdığı bir gazete değildir. Dolayısıyla bu iki hikâye bugüne kadar gözden kaçmıştır ve bu iki hikâyenin tespit edilmesiyle Peyami Safa Külliyyatı bir kademe daha ilerlemiştir. Hikâyeler özellikle devrinin birçok özelliklerini göstermesi bakımından önemlidir. "Rande-vu!", kadın-erkek ilişkilerini, devrinin sosyal mekânlarına dikkat çekmesi, "Yeşil Anadolu'da" ise yine Milli Edebiyat döneminin belirgin özelliklerinden biri olan Anadolu'ya açılma, Anadolu'yu tanıma ve İstanbul'un Mütareke seneleri içindeki karmaşık yapısını ortaya koyması bakımından dikkate değerdir. Ayrıca her iki hikâyede de kullanılan dilin son derece yalın olması da Peyami Safa ve özellikle devrinin dil anlayışını ortaya koymaktadır.

Daha ziyade romancılığı ile edebiyat tarihinde bir yere oturtulmaya çalışılan Peyami Safa'nın hikâyeleri, onun romana hazırlık sürecini beslediği için incelenmeye değer edebî ürünlerdir.

Kaynakça

- Avyazoğlu, Beşir (1998). *Peyami: Hayatı, Sanatı, Felsefesi, Dramı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Her Ay* (Mart-Nisan 1937). "Peyami Safa diyor ki". *Her Ay*, S. 1, s. 119-123.
- İmzasız (Mart 1340). "Bugünkü Türk Kadınları". *Resimli Ay*, S. 2, C. 1, s. 27-30.
- İmzasız (22 Kânunusani 1919). "İaşe Meselesi", *Sabah*, S. 10483, s. 2.
- Karay, Refik Halid (29 Mart 1921). "Anadolu'da Bahar", *Peyam-Sabah*, S. 833, s. 3.
- Mehmet Ali (2 Ağustos 1919). "Mevad-ı Gıdaiye ve Sıhhat-i Umumiye", *Sabah*, S. 10673, s. 2.
- Şen, Can (Aralık 2008). "Peyami Safa'nın Hikâyeciliği Üzerine Bir İnceleme". *Türk Dili*, S. 684, s. 577-581.
- Tarancı, Cahit Sıtkı (1940). *Peyami Safa: Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: Semih Lüfti Kitabevi.
- Tekin, Mehmet (2014). *Romancı Yönüyle Peyami Safa*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Toprak, Zafer (2014). *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Toprak, Zafer (2019). *Türkiye'de Yeni Hayat: İnkılap ve Travma (1908-1928)*. İstanbul: Doğan Kitap.